

ҐРУНТИ УКРАЇНИ — просторовий еколого-генетичний спектр ґрунтових тіл за існуючої класифікації на її території. Детальність диференціації складу Ґ. У. за екол.-генет. статусом властивостей залежить від масштабу карти як результату дослідж. ґрунт. покриву. На детальних картах він представлений ґрунтами за повного обсягу властивостей класифікац. таксономічних одиниць через їхню номенклатуру. При цьому вказують ступ. диференціації за грубизною гумус. профілю, вмісту гумусу, еродованості, засоленості, солонцюватості, осолодіння, оглеєння, деградованості, скелетності, глибини залягання карбонатів, а також вторинні ознаки та ступ. їхньої інтенсивності при антропоген. використанні ґрунту. У зв'язку з відсутністю єдиного погляду на критерії виділення таксономічних одиниць, нижчих від типу (підтипу), в послідовності термінів можлива розбіжність, але номенклатурна назва починається з типової приналежності. Ґ. У. при великомасштаб. дослідж. просторово диференціюють аналогічно детальному, за винятком мікрорельєф. утворень, ґрунти яких відображають як комплекси в складі фонових. Ґ. У. територій середньомасштаб. карт диференціюють за систематич. списком на рівні типу і підтипу з урахуванням узагальнених найбільш притаманних їм властивостей. На дрібномасштаб. картах Ґ. У. представлені, як правило, на рівні типу, а деякі з них, великі за площею, — на рівні підтипу. Ін. властивості ґрунтів в узагальненому вигляді відображають як на середньо-, так і на дрібномасштаб. картах у вигляді умов. одиниць.

Неоднорідність Ґ. У. за типол. складом пов'язана з широким спектром умов ґрунтоутворення. Проте вони у природі зонально-географічно зумовлені, внаслідок чого їхня різноманітність обмежується системою генет. типів, функціонально взаємопов'язаних з природ. середовищем фіз.-геогр. зон. У лісолучній зоні Полісся з ГТК_{v-ix} (гідротерміч. коефіцієнт) за Г. Селяниновим 1,1–1,5 переважають дерново-підзолисті, дернові опідзолені, дернові глейові типи ґрунтів, є також лучні й алювіал.-лучні, лучно-болотні, алювіал.-лучно-болотні та торфовища. Ґрунт. покрив лісостеп. зони з ГТК_{v-ix} 0,9–1,8 залежить від характеру рослинності, під якою він формувався, та екол. умов і представлений ясно-сірими лісовими, сірими лісовими, темно-сірими опідзоленими, чорноземами опідзоленими та типовим, а також значно меншими площами лучно-чорноземних, лучних і алювіал.-лучних, лучно-болотних і алювіал.-лучно-болотних та торфовищ. Зона Степу з ГТК_{v-ix} 0,68–0,89 представлена в основному чорноземом звичайним, хоча іноді зустрічаються лучно-чорноземні, лучні й алювіал.-лучні, лучно-болотні й алювіал.-лучно-болотні, болотні й

алювіал.-болотні ґрунти. Для Пд. Степу з ГТК_{v-ix} 0,61–0,67 характерні чорноземи пд., серед яких — спектр подових ґрунтів, крім того, напівгідроморфні і гідроморфні ґрунти, аналогічні Степові. У сухостеп. зоні з ГТК_{v-ix} 0,45–0,6 — темно-каштанові, каштанові солонцюваті, лучно-каштанові солонцюваті та солонці каштанові. Структуру ґрунт. покриву ускладнюють солонцюваті і засолені ґрунти подів, а також напівгідроморфні та гідроморфні специфічні для сухостеп. зони модальні й алювіал. ґрунти. Буроземна лісова зона (Укр. Карпати з ГТК_{v-ix} 1,1–3,8, Крим. гори — 0,9–1,4) має у структурі ґрунт. покриву переважно буроземи опідзолені і буроземо-підзолисті поверхнево оглеєні ґрунти. В гірсько-лучній зоні Карпат (ГТК_{v-ix} 4–4,8) поширені буроземи, Криму (ГТК_{v-ix} 1,3–1,5) — чорноземоподібні ґрунти. Крим. ксерофітно-лісова зона з ГТК_{v-ix} 0,4–0,8 представлена коричневими ґрунтами. Ґ. У. диференціюють за ступ. інтенсивності гумусонакопичення внаслідок неоднорідності гідротерміч. умов у межах зон. Гумусонакопичення верхніх горизонтів Ґ. У. (30 см) розподіляють на 14 градацій за параметрами коефіцієнта віднос. акумуляції гумусу: від 4–5 (екстрагумусоакумулятивний) до 0,26–0,34 (ультранизкогумусоакумулятивний). Кожен тип ґрунтів має індивід. параметри нагромадження гумусу (див. [Ґрунтово-екологічне районування](#)). У межах типу за інтенсивністю гумусонагромадження ґрунт диференціюють на підтипи. Напр., у буроземі опідзоленому виділяють 4 підтипи, чорноземах опідзоленому, темно-сірому, сірому та ясно-сірому — по 5, типовому та звичайному — по 3. Різноманітність Ґ. У. за властивостями й агроном. якостями зумовлена гранулометричним складом. За цим показником у Ґ. У. виділяють 15 градацій. Кожен тип-підтип диференціюють у середньому від 4-х до 12-ти відмінностей. Неоднорідність Ґ. У. зростає за рахунок їхньої ксероморфності внаслідок формування на схилах «тепліх» експозицій, що зумовлює погіршення вологозабезпечення. Значна площа ксероморф. ґрунтів (41 % від заг. площі с.-г. угідь) — серед чорноземів типових, звичайних, пд. та ін. ґрунтів. За ступ. ксероморфності їх поділяють на слабоексероморфні (мають знижений на 8–22 % вміст гумусу і зменшену на 10–25 % грубизну профілю порівняно з фоновими), середньоексероморфні (відповідно до 22–35 % і 25–30 %), сильноксероморфні (35–50 % і 50–70 %). На різноманітність ґрунт. властивостей впливають і ґрунтоутворювал. породи, неоднорідні за походженням і якістю: магматичні, осадові і метаморфічні. Залежно від способів перетворення в рухляк та його відкладення розрізняють елювіал., делювіал., пролювіал., алювіал.,

озерні, льодовикові, еолові, моренні ґрунт. породи. Склад ґ. У. за якістю залежить від ступ. скелетності, який визначають за вмістом часток більших від 1-го мм. ґ. У. диференціюють на слабохрящуваті — 10–20 % скелета, хрящуваті — 20–30 %, щебенювато-хрящуваті — 30–50 %, кам'янисто-хрящуваті — 50–80 % і щебенювато-кам'янисті — понад 80 %. Скелетність ґрунту знижує корисний його об'єм за рахунок зменшення маси дрібнозему, який є активним компонентом мінерал. частини і функціонально визначає параметри властивостей та родючості. Ступ. солонцюватості і засолення вносять корективи у диференціацію солонцюватих та засолених ґрунтів за агрогосп. показниками. Різноманітність ґ. У. як природно-антропоген. тіл зростає за рахунок рівня змитості, окультуреності, вторин. ознак: гідроморфності, дренажності, плантажованості, рекультивованості, забрудненості тощо. Неоднорідність ґ. У. за природ. чинниками, зумовленими зонально-підзонал. біоклімат. умовами, літогранулометричними, рельєф. відмінностями та антропоген. діями, вимагає диференційованого підходу до їх поліпшення, охорони та використання.

Рекомендована література

1. Махов Г. Ґрунти України: Нарис ґрунтів, методика дослідження, визначник ґрунтів, короткий нарис геології та рослинності України. Х., 1930;
2. Почвы УССР. К.; Х., 1951;
3. Почвы Украины и повышение их плодородия. Т. 1–2. К., 1988;
4. Пшевлюцкий М., Гаськевич В. Ґрунти Сокальського пасма і їх агротехногенна трансформація. Л., 2002;
5. Полупан М. І., Соловей В. Б., Полупан В. І., Величко В. А. Пріоритетні кліматичні критерії ресурсів вологозабезпечення, природи й енергетики ґрунтоутворення та родючості ґрунтів // ВАН. 2003. № 2;
6. Полупан М. І., Соловей В. Б., Кисіль В. І., Величко В. А. Визначник еколого-генетичного статусу та родючості ґрунтів України. К., 2005;
7. Полупан М. І., Соловей В. Б., Величко В. А. Класифікація ґрунтів України. К., 2005.

М. І. Полупан

Бібліографічний опис:

Ґрунти України / М. І. Полупан // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-25840>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).